

prameny & studie

74

článek

"Výzkumný projekt Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století – úvodní studie"

NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM

Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie

Průhonice Park and the school of artistic landscape composition – An introductory study

Zdeněk Novák, Roman Zámečník, Jana Kohlová, Markéta Šantrůčková

Abstrakt: Tým výzkumných pracovníků Národního zemědělského muzea a Botanického ústavu Akademie věd ČR zahájil v roce 2023 práci na pětiletém výzkumném projektu Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století, který byl finančně podpořen Ministerstvem kultury v rámci Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030. Ambicí projektu je připomenout zapomenutou specifickou metodu tvorby zahradního prostoru pomocí zásad malířsko-krajinářské kompozice. Úvodní studie se soustředí na představení cílů projektu, na přiblížení vědecké hypotézy a na popis dosavadního stavu poznání předmětu vědeckého zájmu. Ukazuje hlavní vědecké metody výzkumu a podrobně se zaměřuje na představení plánovaných výsledků projektu s cílem podnítit odbornou diskusi na toto téma. Mezi hlavní modelové objekty pro popis této specifické metody tvorby zahradního prostoru patří Lednický zámecký park, kde se počátkem 19. století tato metoda zrodila, a Průhonický park, při jehož zakládání na konci 19. století byla metoda E. E. Silva-Taroucou zdokonalena a stala se vůdčím inspiračním zdrojem tvorby pro další zámecké parky. Cílem projektu je nalezení nových metod a prakticky uplatnitelných postupů efektivního režimu péče a strategického rozvoje Průhonického parku a dalších obdobných, doposud neprozkoumaných nebo jen málo prozkoumaných historických zahrada a parků s obdobnými kompozicemi.

Summary: In 2023, a team of researchers from the National Museum of Agriculture and the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences has started work on a five-year research project whose title can be translated as ‘The Průhonice park and the school of painterly landscape composition – An admired and despised model of landscaping in the 20th century’. The aim of the project is to present to modern readership the almost forgotten specific method of creating garden spaces based on the principles of landscape composition used by painters. The introductory study introduces the goals of the project, describes the key hypotheses, and offers an overview of existing state of knowledge of this particular subject. It also presents the chief research methods and planned project outcomes with the aim of inspiring a discussion on this subject.

Klíčová slova: malířsko-krajinářská zahrada; přírodně krajinářská zahrada; krajinářský park; Průhonický park; rešerše stavu poznání; Silva-Taroucovy principy; rostlinogeografické scenérie.

Keywords: painterly landscaped garden; natural landscape garden; landscape park; Průhonice Park; current state of knowledge; Silva-Tarouca’s design principles; phytogeographical sceneries.

Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století (identifikační kód projektu: DH23P03OVV026), financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.

Úvod

Ministerstvo kultury finančně podpořilo výzkumný projekt *Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu, 20. století*, který společně v letech 2023–2027 řeší Národní zemědělské muzeum a Botanický ústav Akademie věd České republiky. Projekt se zabývá identifikací kulturně-historických hodnot českého zahradního a krajinářského umění. Cílem je, aby jeho výsledky byly využity při specifikaci rozvojových strategií a při definování režimu péče o historické zahrady a významné objekty krajinářské architektury. Při tom se konkrétně zaměřuje na identifikaci a interpretaci zapomenuté specifické metody tvorby zahradního prostoru podle zásad malířsko-krajinářské kompozice.¹ Dalším cílem je nalezení nových metod a prakticky uplatnitelných postupů efektivního režimu strategického rozvoje a péče o unikátní památku zahradního umění prohlášenou za národní kulturní památku – Park a zámek v Průhonicích, zapsanou v Seznamu světového dědictví jako součást sériové památky Historického centra Prahy pod názvem Průhonický park,² a o další obdobné, doposud neprozkoumané nebo jen málo prozkoumané historické zahrady a parky s podobnými malířsko-krajinářskými scénériemi, a to pro zachování odkazu českého zahradního umění a krajinářské architektury.

Projekt se zabývá nalezením nových nebo zdokonalením již existujících metod a prakticky využitelných postupů konzervace a restaurování malířsko-krajinářských scénérií a kompozic Průhonického parku, využitelných v obdobných malířsko-krajinářských scénériích a kompozicích jiných našich historických zahrad a parků. Projekt se věnuje dopadu Silva-Taroucovy metody nejen na české historické zahrady a parky, ale i na další evropské památky zahradního umění. Konkrétně chce doložit, jak Průhonický park, založený podle malířsko-krajinářských principů, resp. Silva-Taroucova metoda tvorby zahradního prostoru, ovlivnil (inspiroval) naši i evropskou zahradní kulturu.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Výzkumný projekt *Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky*³ měl ambici prokázat hypotézu, že naše

-
- 1 Popsal ji E. E. Silva-Tarouca a po něm v duchu této tvorby pracoval také prof. Dr. Ing. Jaromír Scholz, dr. h. c., i když metodu takto nenazývali.
 - 2 Blíže viz UNESCO World Heritage Centre 1992–2023, Historic Centre of Prague, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/616>> [9. 8. 2023].
 - 3 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, identifikační kód projektu DF13P01OVV003I.

1 Zámek Průhonice se zrcadlením na vodní hladině Podzámeckého rybníka. Pohled od jihovýchodu.
Zdroj: foto Roman Zámečník (2022).

zahradní a krajinářská tvorba dospěla ke svému národnímu výrazu.⁴ Tento projekt, ač přinesl řadu pozoruhodných výsledků,⁵ však stanovenou hypotézu nepotvrdil, neboť se zabýval spíše výsledky tvorby českých zahradních architektů (Josef Vaněk, Josef Kumpán, Josef Miniberger, Otokar Fierlinger) než jejich inspiracemi. Jiný výzkumný projekt, *Hardtmuth: od uhlu k tužkařskému impériu*,⁶ upozornil na specifikum tvorby prostoru podle zásad malířské perspektivy a naznačil potřebu jejího dalšího zkoumání, a to ve vazbě na národní kulturní identitu.⁷ V rámci řešení výzkumného projektu *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*⁸ bylo mj. doloženo, že metoda tvorby zahradního prostoru podle zásad malířsko-krajinářské kompozice byla na počátku 20. století aplikována v parku Mošnice, který je součástí

4 Z výsledků výzkumu plyne, že zahradní a krajinářská tvorba v Československu byla tvorbou internacionální, tzn. srovnatelnou nejen s okolními zeměmi.

5 STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci, Praha 2017.

6 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury, identifikační kód projektu DG18P02OVV003.

7 Podrobně viz NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada, Prameny a studie, 2020, 67, s. 43–98; KREJČÍŘÍK, Přemysl – NOVÁK, Zdeněk, Joseph Hardtmuth v zámeckém parku v Lednici, Praha 2022.

8 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury, identifikační kód projektu DG20P02OVV012.

národní kulturní památky Hřebčín v Kladrubech nad Labem a zapsaný v Seznamu světového dědictví.^{9 10} Také výstupy dalšího výzkumného projektu, *Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století*,¹¹ prokázaly, že v Lednickém zámeckém parku,¹² tedy na našem území, vznikl na počátku 19. století specifický způsob tvorby zahradního prostoru, výrazně odlišný od způsobů používaných v soudobé Evropě (zejména Anglii a Německu).¹³

Popis uplatnění principů malířské perspektivy v zahradních úpravách nebyl v soudobé světové literatuře dosud nalezen. Rakouská a německá¹⁴ literatura a německé překlady anglické literatury sice používají termíny malebná (malířská)¹⁵ krajina (der malerische Landschaft) nebo malebná (malířská) zahrada nebo park (der malerische Garten, der malerische Park),¹⁶ nicméně termín vychází spíše ze zdůvodnění Humpryho Reptona, proč volí termín garden landscaping,¹⁷ tedy z jeho inspirace krajinářstvím jako specifickou oblastí malířství. Navíc originální název díla Johna D. Hunta zní *The Picturesque Garden in Europe*, tedy Malebná zahrada v Evropě. Z obsahu knihy plyne, že se zabývá dějinami anglické zahrady od jejích inspirací v dopisech Plinia Mladšího přes její proměny (zahrada anglická, anglo-čínská, krajinářská, picturesque, gardenesque, přírodně krajinářská) a její (jejich) vlivy na kontinentální Evropu. Tomuto souboru dává pouze „nový“ název (picturesque, v německém překladu malerische), čímž vlastně jen vyvolává další zmatek v pojmech. Je symptomatické, že se v knize nepíše nic o Lednickém nebo Průhonickém parku a dílo Silva-Taroucy tam není citováno. Totéž platí i o knihách Gézy Hájose.

-
- 9 Blíže: UNESCO World Heritage Centre 1992–2023, Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/1589>> [9. 8. 2023].
 - 10 Blíže: NOVÁK, Zdeněk – MACHEK, Jiří – ZÁMEČNÍK, Roman, Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem = The Landscape for Breeding and Training Ceremonial Carriage Horses in Kladruby nad Labem, Praha 2021.
 - 11 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci *Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI)*, identifikační kód projektu DF13P01OVV001.
 - 12 Lednický zámecký park je součástí Lednicko-valtického areálu, zapsaného od roku 1996 na Seznamu světového dědictví; dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/763>> [9. 8. 2023].
 - 13 Srov. NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století, Praha 2017.
 - 14 Schneider cituje, že termín malerisch použila Luisa Gothein při popisu květinových záhonů v Muskau, rozhozených bez řádu a plánu v trávníku, jednou jako roh hojnosti, jednou jako hvězda, jednou jako květinový koš nebo květinová pyramida, bez vztahu k okolí a samotné květiny ve své směsi a tlačenci vypadají ošklivě a malicherně; LANDAU, Paul – SCHNEIDER, Camillo – FOERSTER, Karl (Nachwort), *Der deutsche Garten. Ein Jahrtausend Naturerleben*, Berlin 1928, s. 309. GOTHEIN, Marie Luise, *Geschichte der Gartenkunst*, Jena 1914, používá termín malerisch ve svém díle relativně často, od popisů zahrad Dálného východu až po popis Central Parku v New Yorku. Průhonický nebo Lednický park ve svém díle nezmiňuje a liechtensteinskou zahradní tvorbu uvádí pouze v souvislosti s výstavbou Zahradního paláce ve Vídni.
 - 15 Němčina nerozlišuje malířský a malebný. Pro oba pojmy používá výraz malerisch.
 - 16 HAJÓS, Géza, *Der malerische Landschaft in Laxenburg bei Wien*, Wien 2006; HAJÓS, Géza, *Romantische Gärten der Aufklärung: Englische Landschaftskultur des 18. Jahrhunderts in und um Wien*, Wien 1998; HUNT, John D., *Der malerische Garten: Gestaltung und Geschichte des europäischen Landschaftsgartens*, Ulmer 2004.
 - 17 REPTON, Humpry, *Sketches and Hints on Landscape Gardening*, London 1794.

Jak ošidné je připisovat některým pojmům současný obsah, vysvětlil Stibral ve své studii.¹⁸ *Picturesque a gardenesque* byly pojmy označující specifické zahradní scénérie, nikoli celou anglickou zahradní tvorbu a kontinentální tvorbu jí inspirovanou. Obdobně termín *gay* znamenal v 18. a 19. století veselý. Když píše Repton o *gay prettiness*,¹⁹ myslí tím prostě veselou krásnou scénérii.²⁰

Na Průhonický park upozornil v roce 1928 Schneider.²¹ Hraběte Silva-Taroucu označuje za „moderního Pücklera“ a uvádí, že od roku 1888 (sic!) zakládá v Průhonících u Prahy park, který se rozlohou může měřit s parkem v Muskau. Používá tam nový rostlinný materiál v měřítku, které lze stěží nalézt jinde, a vytváří tak protipól parku v Muskau. O metodě tvorby scénérií z nového rostlinného materiálu tam však žádné podrobnosti nesděluje.

Zveřejnění krás obou uvedených parků lze nalézt v německy publikovaných časopisech (*Wiener Illustrierte Gartenzeitung*, *Die Gartenanlagen Osterreich-Ungarns in Wort und Bild*, *Die Gartenschönheit*, *Die Gartenkunst*) a samozřejmě i v časopisech českých (*Styl*, *Salon*, *Zahrada – park – krajina*, *Prameny a studie*, *Zprávy památkové péče*).

Ve světové literatuře není téma projektu jako takové řešeno, naopak z nejnovější literatury plyne,²² že autorům známí mistři zahradního umění („Capability“ Brown, Humphry Repton, Hermann kníže Pückler-Muskau) si v historii příliš nevěděli rady s použitím konifer, které tvoří zásadní složku malířsko-krajinářských scénérií, v kompozici. Příklady zahrad v knize *On Landscape Design. In the words of Masters through the centuries* dokumentují pouze zahrady krajinářské²³ či přírodně krajinářské.^{24 25}

Současný trend zahradní tvorby tíhne spíše k tzv. ekologickým zahradám²⁶ nebo k zahradním úpravám s vyšším stupněm autoregulace.²⁷ Přestože v realizacích tzv. ekologických zahradních úprav či zahradních úprav s vyšším stupněm autoregulace stále nacházíme Silva-Taroucův model „Pflanzengeographischen Szenerien“ (rostlinno-zeměpisné scénérie), tedy kombinaci druhů a odrůd rostlin z různých částí mírného pásma se stejnými nároky na stanoviště, aspekt uplatnění principů malířsko-krajinář-

18 STIBRAL, Karel, *O malebnu: Estetika přírody mezi zahradou a divočinou*, Praha 2011.

19 LOUDON, J. C., *The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton*, London 1811.

20 Nikoli krásu náležející určité sexuální menšině.

21 LANDAU, P. – SCHNEIDER, C. – FOERSTER, K. (Nachwort), *Der deutsche Garten*, c. d.

22 ALDINGTON, Charles, *On Landscape Design. In the words of Masters through the centuries*, London 2020.

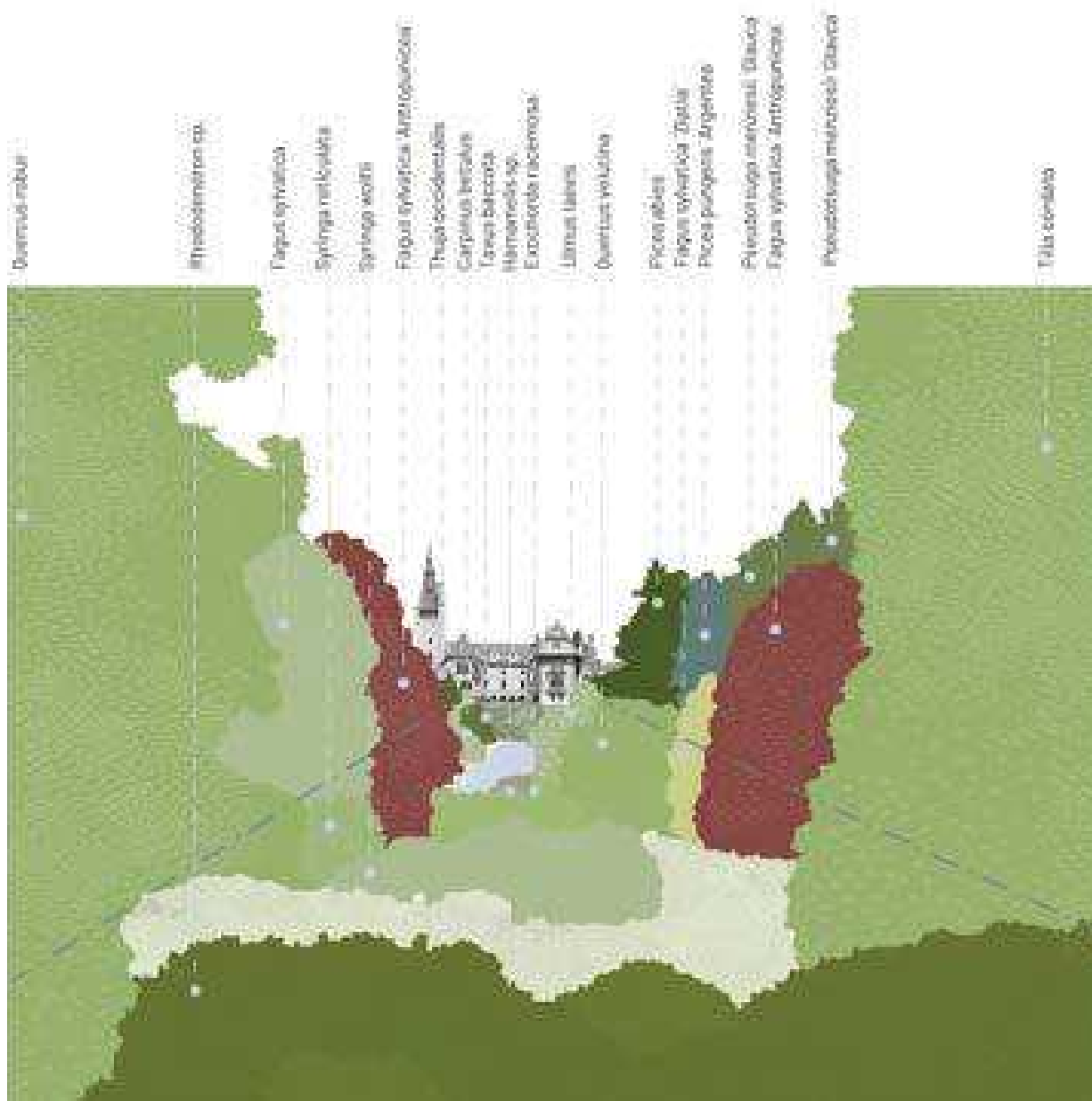
23 To jsou zjednodušené anglo-čínské zahrady, tedy scénérie s drobnými architektonickými dominantami a výraznou převahou domácích listnáčů. Pro zjednodušení jsou nazývány krajinářský park. Z našich velkých parků sem patří např. Podzámecká zahrada v Kroměříži, zámecké parky ve Vlašimi, Krásném Dvoře u Podbořan, ve Veltrusech, na Kačíně, v Dolní Rožínce, v Červeném Dvoře, na Sychrově a v Terčíně údolí.

24 To je park, který je tvořen scénériemi s převahou domácích listnáčů, konifery jsou použity jako vzácné dominanty, drobné architektonické dominanty se nevyskytují (zámecký park na Kynžvartu, na Hluboké, v Hradci nad Moravicí, ve Velkém Meziříčí, Dobřenicích, Thomayerovy parky na Letné a na Karlově náměstí), nebo jsou schovány v zeleném kabinetu (Luka nad Jihlavou).

25 K vysvětlení oborové terminologie blíže viz NOVÁK, Zdeněk, *Krajinářský, přírodně krajinářský, malířsko-krajinářský? Zahrada – park – krajina*, 2023, 2, s. 8–11.

26 Např. GOULSON, Dave, *The Garden Jungle: Or Gardening to Save the Planet*, 2019.

27 BAROŠ, Adam – MATISKA, Pavel, *Vizuální vyhodnocení trvalkových výsadeb s vyšším stupněm autoregulace v Dendrologické zahradě v Průhonících*, *Acta Pruhoniana*, 2012, 102, s. 75–72.

- 3 Pohled z Hlavní vyhlídky na zámek. Přestože se jedná o nejvíce vzdálený pohled, tak vzhledem k tomu, že se otevírá z přibližně stejné výškové úrovně, na které je umístěn zámek, jeví se zámek opticky větší než v dalších pohledech z výškové úrovně nivy potoka Botiče. Pohled v předním předpolí rámuje zelenolisté listnaté dřeviny, střední část je zdůrazněna červenolistými buky (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') v kombinaci se zlatolistým bukem (*Fagus sylvatica* 'Zlatia') a stříbrným smrkem pichlavým (*Picea pungens* 'Argentea') na pozadí jehličnaté skupiny ze smrku ztepilého (*Picea abies*) a douglasek (*Pseudotsuga menziesii* 'Glauca'). Zdroj: Jana Kohlová a autorský kolektiv (2023).

ské zahrady není metodou použitou při jejich projektování. Amatérská zahradní tvorba využívá hojně konifer, a to barevných i tvarových odrůd. Lze v ní nalézt jakýsi velmi degenerovaný odkaz malířsko-krajinářské zahrady, avšak s jejími principy rovněž nepochopuje. Vlastně jen vyvolává odpor profesionálních krajinářských architektů ke koniferám, zejména právě jejich barevným a tvarovým odrůdám, a ztěžuje tak pochopení dochovaných malířsko-krajinářských scénérií v historických zahradách.

Řešený výzkumný projekt logicky navazuje na vědecký úkol *Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění*,²⁸ který byl řešen také na území Průhonického parku a jehož dílčí výsledky musí být z logiky věci využity při formulaci nyní navrhovaných výsledků. Využití sortimentů dřevin v malířsko-krajinářské kompozici projekt ovšem neřešil.

Nový přínos předkládaného projektu spočívá v syntéze předchozích dílčích objevů a v jejich aplikaci, která umožní uchování tohoto jedinečného způsobu tvorby zahrad a krajiny, jenž je unikátním českým příspěvkem ke světovému zahradnímu umění.

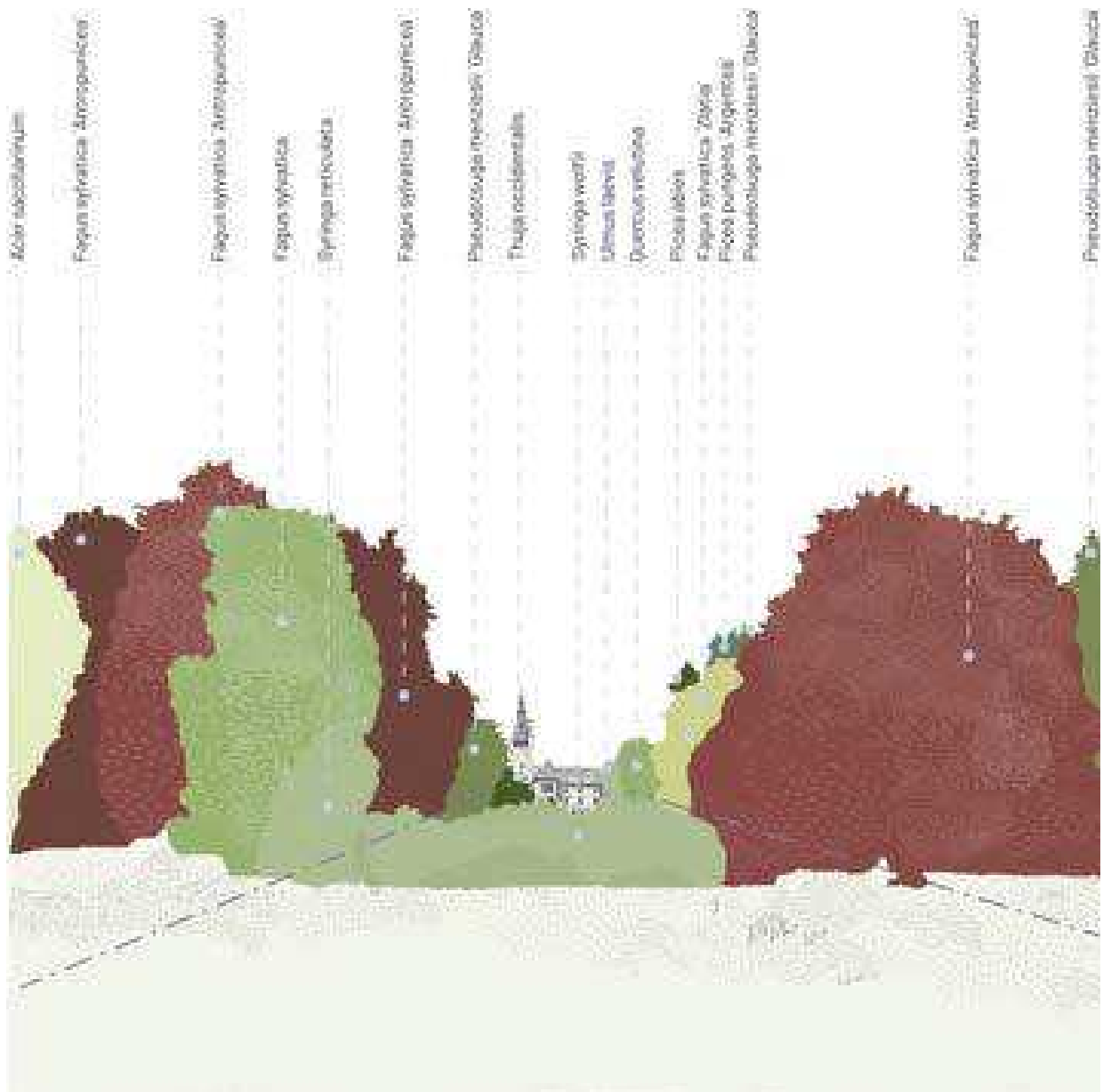
Hlavními výzkumnými metodami projektu jsou analýza, interpretace, verifikace a komparace. S tím souvisí vyhodnocení aktuálního stavu a interpretace (pochopení) malířsko-krajinářské kompozice modelového objektu (Průhonický park) a dalších modelových objektů (např. Lednice, Moravský Krumlov, Mošnice v Kladrubech nad Labem, Konopiště, Velké Březno, Vrchotovy Janovice a zcela jistě i další s dosud neidentifikovanými malířsko-krajinářskými scénériemi). Dílčí výzkumné metody se zaměřují na realizace relevantních archivních průzkumů za účelem interpretace, doložení, či vyvrácení použití těchto principů tvorby. S tím souvisí interpretace ikonografických materiálů (zejména dobové fotografie) a dobové literatury. Analyzována je v prvé řadě historická literatura,²⁹ případně také literatura současná.

Silva-Taroucova metoda byla už ve své době prezentována popisy a fotografiemi – fenomén fotografie se masově rozšířil právě v době vzniku Průhonického parku, proto se rozšířila po celém světě a dodnes je základní metodou v zahradní a krajinářské tvorbě. Věnována je proto podrobná pozornost analýze a interpretaci dobových fotografií v knihách a ve sbírkách paměťových institucí.³⁰ Na tyto průzkumy navazují terénní průzkumy modelových objektů za účelem interpretace současného stavu jejich kompozice.

28 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury, identifikační kód projektu DF12P01OVV005.

29 SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Laubgehölze*, Wien – Leipzig 1913; SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra*, Wien 1923; SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164; HIEKE, Karel, *Dřeviny zámeckých parků Severočeského kraje*, Průhonice 1973; HIEKE, Karel, *Moravské zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha 1985; HIEKE, Karel, *České zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha 1984; HIEKE, Karel, *Dřeviny zámeckých parků Jihomoravského kraje*, Průhonice 1976; HIEKE, Karel, *Dřeviny českých a moravských zámeckých parků*, Praha 1984 ad.

30 K tomu blíže: WITTLICH, Filip, *Interpretace fotografie z hlediska obsažených obrazových informací: metodika maximalizace reálného využití informací poskytovaných historickým fotografickým materiálem jako solitérní památkou a v kontextu používaných databázových systémů evidence pro prohloubení určení a poznání zobrazeného v každodenní praxi při identifikaci osob, míst, ateliérů apod.*, Praha 2017.

- 4 Pohled přes Leknínový záliv na zámek. Pohled rámuje mohutné červenolisté buky (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), k jejichž výraznému barevnému působení jsou v kontrastu zlatolistý buk (*Fagus sylvatica* 'Zlatia') a zelenolistý buk lesní (*Fagus sylvatica*). V levém okraji zasahuje do scenerie výrazně kontrastní javor stříbrný (*Acer saccharinum*), opět na pozadí červenolistých buků. Leknínový záliv zcela zakrývá šeřík Wolfův (*Syringa wolffii*), jehož velká hmota potlačuje perspektivní působení a hloubku průhledu. Zdroj: Jana Kohlová a autorský kolektiv (2023).

Na základě průzkumů je cílem vymezit typický (určující) sortiment dřevin v malířsko-krajinářských kompozicích (např. konifery, barevné javory, buky; tj. dřeviny, zejména introdukované a vyšlechtěné, které se v zahradách v první polovině 19. století nevyskytovaly a nepoužívaly) a způsob jejich použití.

Směry budoucího výzkumu

Z výše naznačených dřívějších výstupů vědeckých projektů a z dosavadního průběhu řešení projektu plyne, že promyšleným uplatněním principů geometrické perspektivy byla na našem území v některých případech aplikována **metoda anamorphosis abscondita** (skrytá anamorfóza, optická iluze), což je iluzivní optický jev záměrně vytvořený manipulací s principy geometrické perspektivy. V zahradním umění byl využíván v zahradách francouzských (Vaux-le-Vicomte, Versailles, zahrada zámku Belveder ve Vídni, zahrada zámku Troja v Praze aj.). Stručně řečeno, jde např. o zúžení nebo rozšíření plochy mezi zdánlivými rovnoběžkami, umístění elipsy tam, kde pozorovatel očekává kruh, lichoběžníku tam, kde očekává obdélník nebo čtverec, nebo zmenšování či naopak zvětšování objektů v pozorované scénérii.

V krajinářské zahradě byl uplatňován od počátku 19. století v Lednickém parku způsob tvorby iluzí v zahradním prostoru pomocí rafinovaného použití bohaté a pestré palety dřevin s vysokým zastoupením konifer za účelem manipulace s prostorem využívajícím iluzivních efektů známých z malířské perspektivy.³¹

V rámci našeho národního obrození skutečně byla zaznamenána snaha o hledání specifické národní české zahrady. Přes různé snahy (František Thomayer,³² Ladislav Žák³³) však hledaná národní česká zahrada, využívající umělecky uchopených motivů české krajiny, nevznikla. Hrabětem Silva-Taroucou byla ale v Průhonicích rozvíjena a posléze popsána malířsko-krajinářská zahrada, jež se zrodila v Lednici na Moravě na počátku 19. století z jiných důvodů³⁴ a za jiných podmínek³⁵. Od soudobé krajinářské tvorby (Humpry Repton, Hermann von Pückler-Muskau, Peter Joseph Lenné aj.) se lišila zapojením masivních výsadeb introdukovaných i domácích jehličnatých dřevin do zahradní kompozice. Na našem území tak vznikl specifický způsob tvorby zahradní kompozice, který byl rozvíjen po celé 19. století a vrcholu dosáhl při tvorbě Průhonického parku.³⁶ Silva-Taroucův způsob výsadeb, jehož cílem bylo dosáhnout

31 Malířská perspektiva využívá zkušenosti s perspektivou vzdušnou, jež je vyvolána prostupností vzduchu pro světelné paprsky různé délky (vzdušný filtr). Vzdušným filtrem nejefektivněji procházejí paprsky světla o krátké vlnové délce (tj. modré a fialové). Proto se nám vzdálené horizonty (typické jsou hory, protože jsou vidět zdaleka) jeví jako modré.

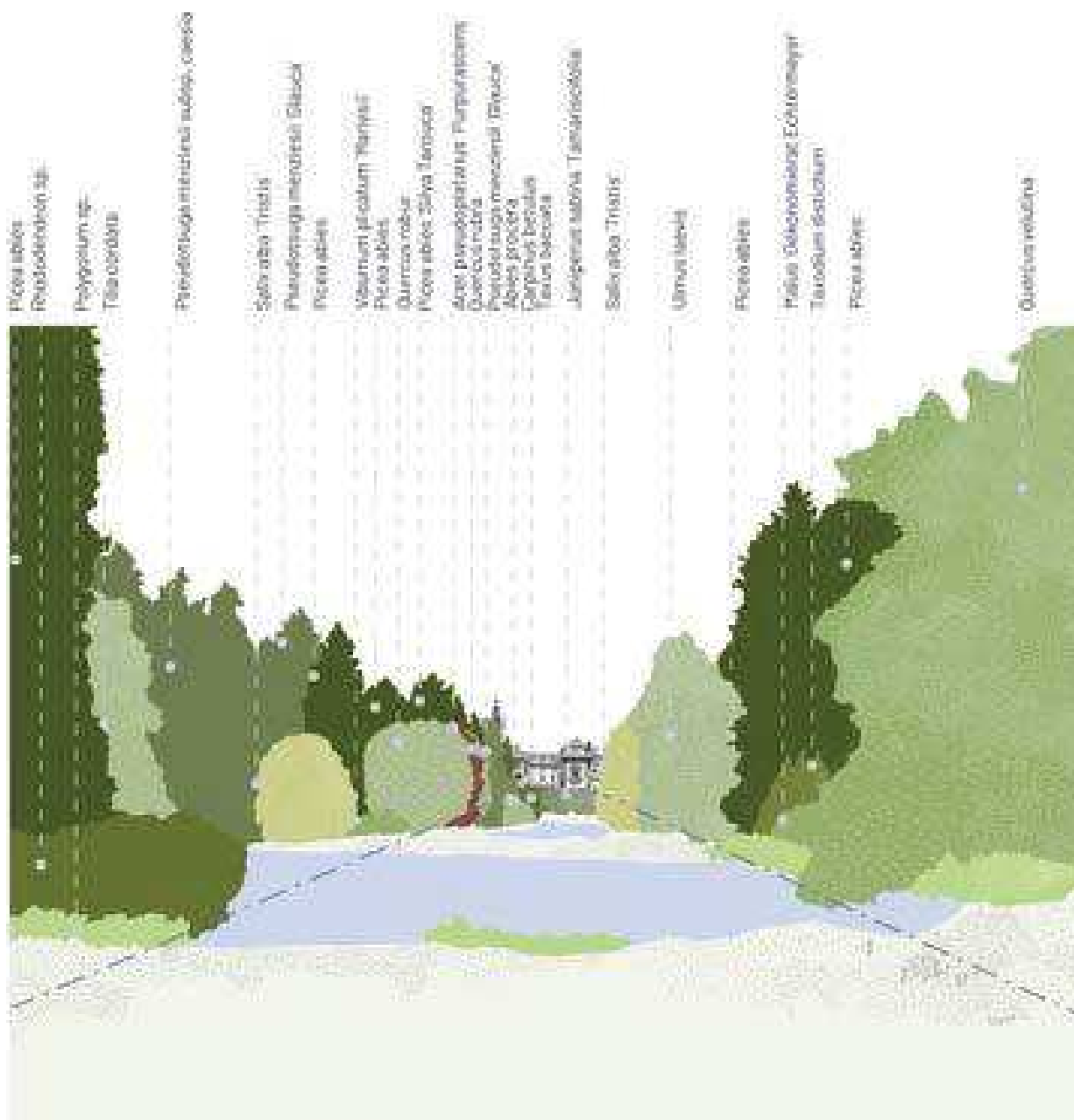
32 STEINOVÁ, Šárka, František Thomayer – život a dílo zahradního architekta, Praha 2008.

33 ŽÁK, Ladislav, Obytná krajina, Praha 1947.

34 Důvodem byla prezentace bohatého sortimentu dřevin introdukovaných díky zvláštní expedici z východního pobřeží Severní Ameriky.

35 V podmínkách soudobých úprav okolní krajiny bylo možné motivy oblíbené v anglo-čínské zahradě neopustit, ale umístit je efektivněji v rozsáhlém krajinném komplexu, dnes nazývaném Lednicko-valtický areál.

36 LANDAU, P. – SCHNEIDER, C. – FOERSTER, K. (Nachwort), Der deutsche Garten, c. d., s. 304.

- 5 Pohled přes Podkarasák a Podzámecký rybník na zámek. Průhled rámují listnaté dřeviny na pozadí tmavých jehličnatých kulis ze smrku ztepilého (*Picea abies*) a šedozelených douglasek tisolistých (*Pseudotsuga menziesii* 'Glaucá', *Pseudotsuga menziesii* subsp. *caesia*). Do okraje průhledu v přední části zasahuje poutavý exemplář dubu sametového (*Quercus velutina*). Na hrázi mezi Podkarasákem a Podzámeckým rybníkem je pohled rámován jilmem vazem (*Ulmus laevis*) spolu se smutečními vrby (*Salix alba* 'Tristis') a dále levá strana průhledu k zámku je lemována řadou barevně a tvarově působících listnatých i jehličnatých dřevin, např. červenolistým javorem klenem (*Acer pseudoplatanus* 'Purpurascens'), dubem červeným (*Quercus rubra*), jedlí vznešenou (*Abies procera*), smrkem ztepilým (*Picea abies* 'Silva Tarouca') atd. Zdroj: Jana Kohlová a autorský kolektiv (2023).

6 Pohled na komponovanou skupinu přes Podkarasák. Scenérie s množstvím barevných a tvarových kontrastů dřevin a zároveň s důmyslně využitým zrcadlením na vodní hladině. Zdroj: foto Jana Kohlová (2023).

jejich nejvyšší krásy kombinací vlastností rostlin z různých částí světa a který nazval **Pflanzengeographischen Szenerien (rostlinnozeměpisné scenérie)**, se nakonec prosadil a je dodnes v tvorbě zahrad používán. Jeho principem je využití vlastností rostlin (velikost, tvar, barva, struktura, textura, barva květů, plodů, vliv jinovatky apod.) v krajinářské kompozici tak, aby ve vzájemných kombinacích posilovaly své estetické účinky. Kritériem výběru je stanoviště (kombinované rostliny musí mít stejné nebo podobné nároky na stanoviště a jeho vlastnosti – půda, vlhkost, příjem světla) a limitem odolnost kombinovaných rostlin vůči naší zimě (kolísání teplot, návraty mrazivých nocí až do května atd.). Kromě volby stanoviště byla patrně klíčová i volba okolních dřevin, které ovlivňují mikroklima (zástin, vzdušná vlhkost, snižování extrémů). Pozornost je proto věnována stanovištním specifikám, jež ovlivňují zdárný vývoj malířsko-krajinářských scenérií, a to mj. ve vazbě na probíhající klimatickou změnu.

Specifická metoda tvorby zahradního prostoru (česká národní zahrada) tak na našem území přece jen vznikla. Nebyla však považována za národní projev a byla

Ladislavem Žákem a dalšími dokonce kritizována.³⁷ Přesto zůstává významným příspěvkem ke světové zahradní a krajinářské tvorbě a jedinečnou součástí národní a kulturní identity, kterou dokládá její obliba v zahradách rodinných domů.

Vzhledem k výše uvedenému výzkum předpokládá dosažení několika vědeckých výsledků. Vědecký tým pracuje na *Specializované veřejné databázi rostlinného sortimentu Průhonického parku*, která je klíčová jako zdroj informací o aklimatizovaném sortimentu vhodném k obnově studovaných a identifikovaných kompozičních prvků. Současně bude sloužit jako zdroj pro další výzkum či pro potřeby konečných uživatelů včetně veřejnosti. Sortiment bude uveden do souvislosti s principy malířsko-krajinářské kompozice. Primárním zdrojem dat pro databázi jsou analýzy provedené řešitelským týmem. Součástí designu databáze je interaktivní rozhraní s prostorově explicitními daty.

Samostatně tým pracuje také na *Specializované veřejné databázi strukturálních prvků památky zahradního umění – Průhonického parku*, která bude obsahovat všechny strukturální prvky, které se podílejí na kompozici Průhonického parku. Kromě vegetačních prvků a sortimentů rostlin (tyto jsou navrženy jako samostatný výstup s ohledem na odlišnou strukturu popisných atributů – viz předchozí výsledek) se bude jednat o technické prvky (stavby) a prvky přírodní – prvky reliéfu, vodní prvky apod.

Metodika záchrany, obnovy a udržení malířsko-krajinářských scénérií v památkách zahradního umění bude představovat souhrn doporučených praktik a postupů zaměřených na specifika uchování autenticity kompozice, vegetačních prvků a jejich taxonomické skladby včetně pěstování (péče) s cílem uchování principů tvorby prostoru podle zásad malířsko-krajinářské perspektivy v českých památkách zahradního umění. Současně tým pracuje také na metodice *Volba dřevin pro malířsko-krajinářské scénérie s ohledem na jejich působení na mikroklima stanovišť*. Potřeba jejího zpracování reaguje na rozsáhlé disturbance větrem a kůrovcem zaznamenané v nedávné historii. V reakci na tyto události dochází v posledních letech k obnově některých klíčových kompozičních prvků v Průhonickém parku, včetně lemových a clonových porostů smrku, i prostřednictvím výsadby jiných druhů. Metodika je strategicky stavěna na dvou zdrojích výchozích dat (starší a současná mikroklimatická měření pro výchozí charakterizaci stanoviště, a to včetně půdní analýzy, a k tomu jako externí zdroj podrobná charakteristika pěstovaných střeoevropských dřevin dle Roloffa a Bärtelse).³⁸ Tím vznikne návrh sortimentu dřevin vhodných pro dané stanoviště k výběru podle architektonického záměru malířsko-krajinářské školy. Volba dřevin, jakožto prvku s dlouhodobým dopadem, musí být posléze rektifikována podle zjištěného dopadu dřevin na dané stanoviště, včetně dřevin bezprostředně sousedních. Pro správné zachování funkce dané kompozice bude kromě estetické složky potřeba po-

37 SILVA-TAROUCA, Ernst, Farben im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit, 1927. Autor tam uvádí postoj německého odborníka, jehož jméno bohužel nepublikoval, který kritizoval použití barevných odrůd dřevin v krajinářské kompozici a pln nedůvěry navštívil Průhonický park, a teprve na místě uznal, že jejich použití, pokud je promyšlené/procítané, nepoškozuje kompozici zahrady, ba právě naopak. Dále: DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan, Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Praha 1957, s. 48.

38 ROLOFF, Andreas – BÄRTELS, Andreas, Flora der Gehölze. Bestimmung, Eigenschaften und Verwendung. Vierte, aktualisierte Auflage, Stuttgart 2014; ROLOFF, Andreas – BÄRTELS, Andreas, Flora der Gehölze: Bestimmung, Eigenschaften, Verwendung. Fünfte, aktualisierte Auflage, Stuttgart 2018.

- 7 Pohled ze schodiště u Taroucovy pracovny. Dokládá důmyslné rozpracování scenérie v předpolí průhledu Pivoňkové vyhlídky u Sádkového rybníčku. Účinky prostoru jsou zdůrazněny použitím jehličnatých dřevin na svazích údolí potoka Botiče a také podél dálkového průhledu. Listnaté a jehličnaté dřeviny tam vytvářejí množství tvarových, ale i barevných kontrastů v celé škále odstínů svěže zelené, šedo-zelené až po temně zelenou. Zdroj: foto Jana Kohlová (2023).

soudit i klimatické působení porostů s ohledem na očekávaný vývoj (především výkyvy teplot a vlhkosti). Pomocí in situ měření probíhá posuzování vlivu jednotlivých dřevin na mikroklima a jeho změny v průběhu času. Metodika umožní výběr druhů dřevin a způsobu obnovy kompozičních prvků tak, aby byl výsledek prediktabilní a dlouhodobá udržitelnost obnovených prvků pravděpodobnější.³⁹

Výzkumný projekt počítá také se sestavením dvou památkových postupů, které přispějí k uchování jednoho z odkazů našich předků. Prvním z nich je *Památkový postup záchrany, zachování a zhodnocení malířko-krajinářských scenérií Průhonického parku*. Ten předpokládá, že na základě praxí prokázaného souboru ověřených činností a technologií bude vytvořen postup vedoucí k záchraně, zachování a zhodnocení výzkumem doložených malířko-krajinářských scenérií modelového objektu (Průhonický park). Památkový postup bude zahrnovat postup identifikace scenérie, interpretaci stavu – popis problému, zjištění příčin zhoršování stavu – a na základě těchto

39 Výsledek čerpá z ukončeného projektu Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění.

poznatků stanoví sanační metodu. Druhým je *Památkový postup pro zakládání, stabilizaci a zajištění vegetačních stěn*. Vegetační stěny (clony) představují jeden ze základních principů uplatněných v parku – vytvářejí jeho zcela specifické a záměrně komponované vnitřní pohledové horizonty. Tyto vegetační prvky se však uplatňují rovněž jako vnější vegetační clony Průhonického parku. Jejich význam výrazně roste nejen s ohledem na exploataci okolí parku. Tento problém je aktuální pro řadu našich památek zahradního umění. In situ bude proto ověřen Silva-Taroucův postup tvorby smrkových stěn (vegetačních clon) tak, jak je sám popsal při zakládání Průhonického parku.⁴⁰ Variantně budou hledány alternativy výpěstků a taxonů s ohledem na klimatickou změnu. Doporučení budou specifikována a ověřena na základě realizované výsadby v parku.

V obou památkových postupech budou plně využity výstupy specifikující stanoviště parku a jejich zohlednění v navržených postupech. Památkové postupy budou využitelné také při záchranách obdobných kompozičních scénérií v jiných malířsko-krajinářských parcích. Obdobné scénérie, za použití smrkových a douglaskových stěn, popř. clon, byly již analyzovány např. v zámeckých parcích Velké Březno, Lešná u Zlína, Vrchotovy Janovice a na jiných místech.

Mezi hlavní výsledky projektu budou dále patřit dvě interaktivní mapy s odborným obsahem. Prostřednictvím mapy *Analýza aplikace malířsko-krajinářských principů v kompozici Průhonického parku*, v níž budou všechny vrstvy a jejich vazby včetně komentářů k nim znázorněny na interaktivní a veřejně přístupné webové stránce, bude provedeno grafické vyjádření principů malířské perspektivy modelového objektu – Průhonický park.

Obsah bude strukturován pro znázornění výše uvedených principů na celoobjektové úrovni i na úrovni vymezených kompozičních celků a detailů. Graficky budou vyjádřeny také typické (určující) pohledy a průhledy na malířsko-krajinářské scénérie. Pro účely této analýzy a pro účely výše uvedené metodiky a níže uvedené výstavy a knih hledá řešitelský tým grafické vyjádření analyzovaných scénérií. Cílem je vytvořit pro dřeviny vyskytující se nejčastěji v malířsko-krajinářských scénériích specifické grafické vyjádření, jež bude konstantně používáno v uvedených výsledcích, aby usnadnilo pochopení výsledků a jejich přijetí odbornou veřejností. Příklady grafického vyjádření jsou uvedeny v obrázcích ilustrujících tento článek.

Na základě dlouholetého měření teplot na mikroklimatických stanicích v Průhonickém parku byly klasifikovány mikroklimatické typy. V rámci tohoto projektu budou tyto typy zpřesněny měřením na dalších stanicích, včetně měření relativní vlhkosti. Pomocí geostatistických metod budou vytvořeny mapy biologicky relevantních teplotních a vlhkostních charakteristik celého parku. Jde především o roční průměry, minima a maxima v rámci jednotlivých typů a v rastrové podobě interpolaci měření na celou plochu parku. Zohledněny budou i meziroční rozdíly. Všechny tyto zjištěné údaje budou shrnuty ve druhé mapě s názvem *Mikroklimatická mapa stanovišť Průhonického parku*.

40 SILVA-TAROUCÁ, Arnošt, Průhonický park – přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926, Ministerstvo zemědělství 1926, s. 12.

V rámci projektu budou vydány tři monografie, z toho jeden kritický katalog k výstavě. Monografie *Principy tvorby A. E. Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice* bude kritickou edicí dvou základních, doposud téměř nepřekonaných publikací – *Unsere Freiland Nadelholzer*⁴¹ a *Unsere Freiland Laubgehölze*,⁴² především jejich úvodních kapitol. Publikace obsahují celou řadu specifických doporučení, často vázaných na dobovou terminologii. Problematika synonym zatím neumožnila jejich širší využití. Pro správnou interpretaci malířsko-krajinářské kompozice je tato kritická edice naprosto zásadní. Literární dílo E. E. Taroucy nebylo totiž doposud odborně a kriticky zpracováno. Kniha *Malířsko-krajinářská kompozice v památkách zahradního umění* shrne a zobecní výsledky výzkumu zaměřeného na popis vzniku a finalizace principů a zásad tvorby zahradního prostoru podle Silva-Taroucovy malířsko-krajinářské metody, a to jak na příkladu Průhonického parku, coby inspirace naší, případně také evropské krajinářské tvorby, tak i na příkladu dalších ukázek z našeho prostředí, případně z jiných evropských zemí (Rakousko, Německo, Slovensko, Maďarsko). Pozornost bude zaměřena na typický (určující) sortiment dřevin (případně další formy rostlin) uplatňovaný při tvorbě zahradních scénérií podle malířsko-krajinářských zásad. Závěrečným výsledkem výzkumného projektu bude uspořádání výstavy s kritickým katalogem pod názvem *Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice*. Výstava s katalogem názorně shrnou a představí formou veřejné prezentace původních výsledků výzkumu a vývoje Průhonický park jako místo finalizace a zdroj inspirace malířsko-krajinářské tvorby. Pozornost bude zaměřena na jeho jedinečnost spočívající v použití pestré skladby dřevin a dalších rostlin za současné tvorby prostoru podle zásad malířsko-krajinářské kompozice. Při tom budou využity také další ukázky z jiných zkoumaných objektů (české, zahraniční), v nichž byly tyto nebo obdobné principy aplikovány a rozpoznány. Součástí bude výroba interaktivního modelu Průhonického parku s vizualizacemi typických malířsko-krajinářských scénérií, včetně 3D mapy, popřípadě výroba dalších interaktivních prvků v závislosti na výstupech projektu.

41 SILVA-TAROUCA, E. – SCHNEIDER, C., *Unsere Freiland-Nadelhölzer*, c. d.

42 SILVA-TAROUCA, E. – SCHNEIDER, C., *Unsere Freiland-Laubgehölze*, c. d.

Diskuse

Jak již bylo uvedeno výše, Průhonický park byl zakládán specifickou Silva-Taroucovou metodou, která je v rámci řešení projektu popisována a podrobována ověřování, a to mj. prostřednictvím jím publikovaných postupů (např. zakládání smrkové clony, jež je zásadním kompozičním prvkem Průhonického parku). Cílem je nahlížet na tyto Silva-Taroucovy metody nejen ve vazbě na české konsekvence, ale také ve vazbě k vnějšmu evropskému kulturnímu prostředí.

Silva-Taroucova metoda byla odborné veřejnosti prezentována popisy a fotografiemi v časopisech a knihách. Soukromé zahrady, městské parky a jiná veřejná zeleň, včetně výsadeb podél dálnic, jsou tvořeny rostlinnozeměpisnými scénériemi složenými z rostlin pocházejících z Evropy, Asie a Ameriky, které respektují dané stanoviště. Přesto málokdo ze zahradních a krajinářských architektů ví, kde a za jakých podmínek tyto principy vznikly a byly rozvíjeny.

Tato metoda totiž nebyla pochopena ani některými současníky a v komunistickém Československu ani následovníky a postupně upadla v zapomnění. V 50. letech 20. století byla odborníky státní památkové péče odsouzena téměř jako „buržoazní“.⁴³ Od 60. let 20. století přestala být vyučována na jediném vysokoškolském učilišti v Lednici. Přesto se na našem území uchovaly parky, které jsou stále dokladem vzniku a rozvoje této metody (např. Lednice, Průhonice, Moravský Krumlov, Mošnice v Kladrubech nad Labem, Konopiště, Velké Březno, Vrchotovy Janovice a zcela jistě i další). Jisté skutečnosti naznačují, že tato metoda mohla být použita při tvorbě některých parků rakousko-uherské monarchie (Laxenburg, Eisenstadt), kde působili členové (zejména Anton Umlauf) Rakousko-uherské dendrologické společnosti (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), jejímž prezidentem hrabě Silva-Tarouca byl.

Neznalostí zásad tvorby zahradního prostoru podle tohoto uměleckého principu často dochází k ochuzování kulturně-historických hodnot památek zahradního umění. Další hrozbou způsobující zánik těchto památek je klimatická změna a její dopady na pěstovaný sortiment rostlin.

Vědecký tým projektu věří, že plánované výsledky přispějí k uchování této specifické a doposud nepopsané metody tvorby zahradních scénérií.

43 Blíže viz DOKOUPIL, Z. – NAUMANN, P. – RIEDL, D. – VESELÝ, I., Historické zahrady v Čechách a na Moravě, c. d.

Prameny a literatura

Literatura

- ALDINGTON, Charles, *On Landscape Design. In the words of Masters through the centuries*, London: Intramuros Books 2020.
- BAROŠ, Adam – MATISKA, Pavel, Vizuální vyhodnocení trvalkových výsadeb s vyšším stupněm autoregulace v Dendrologické zahradě v Průhonicích, *Acta Pruhoniana*, 2012, 102, s. 75–72.
- BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, *Trvalky v krajinářské tvorbě A. E. Silva Taroucy: inspirace z díla Naše venkovní trvalky*, Průhonice: VÚKOZ 2020.
- DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan, *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců 1957.
- GOTHEIN, Marie Luise, *Geschichte der Gartenkunst*, Jena: Diederichs 1914.
- GOULSON, Dave, *The Garden Jungle: Or Gardening to Save the Planet*, London: Vintage Publishing 2019.
- HAJÓS, Géza, *Der malerische Landschaft in Laxenburg bei Wien*, Wien: Böhlau Verlag Wien 2006.
- HAJÓS, Géza, *Romantische Gärten der Aufklärung: Englische Landschaftskultur des 18. Jahrhunderts in und um Wien*, Wien: Böhlau Verlag Wien 1998.
- HIEKE, Karel, *České zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha: SZN 1984.
- HIEKE, Karel, *Dřeviny českých a moravských zámeckých parků*, Praha: SZN 1984.
- HIEKE, Karel, *Dřeviny zámeckých parků Jihomoravského kraje*, Průhonice: Výzkumný ústav okrasného zahradnictví 1976.
- HIEKE, Karel, *Dřeviny zámeckých parků Severočeského kraje*, Průhonice: Výzkumný ústav okrasného zahradnictví 1973.
- HIEKE, Karel, *Moravské zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1985.
- HUNT, John D., *Der malerische Garten: Gestaltung und Geschichte des europäischen Landschaftsgartens*, Stuttgart: Ulmer 2004.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – NOVÁK, Zdeněk, *Joseph Hardtmuth v zámeckém parku v Lednici*, Praha: Národní zemědělské muzeum 2022.
- LANDAU, Paul – SCHNEIDER, Camillo – FOERSTER, Karl (Nachwort), *Der deutsche Garten. Ein Jahrtausend Naturerleben*, Berlin : Deutsche Buch-Gemeinschaft G.m.b.h. 1928.
- NOVÁK, Zdeněk – MACHEK, Jiří – ZÁMEČNÍK, Roman, *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem = The Landscape for Breeding and Training Ceremonial Carriage Horses in Kladruba nad Labem*, Praha: Foibos Books 2021.
- NOVÁK, Zdeněk, *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století*, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- NOVÁK, Zdeněk, *Předmluva*, s. 11–14, in: KŘESADLOVÁ, Lenka – ZATLOUKAL, Ondřej, *Průhonický park*, Průhonice: Botanický ústav Akademie věd ČR 2017.
- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, *Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada*, *Prameny a studie*, 2020, 67, s. 43–98.
- NOVÁK, Zdeněk, *Krajinářský, přírodně krajinářský, malířsko-krajinářský?*, *Zahrada – park – krajina: odborný časopis oboru sadovnictví a krajinářství*, 2023, 2, s. 8–11.
- PETZOLD, Eduard C., *Zur Farbenlehre der Landschaft*, Jena: Friedrich Frommann 1853.
- PETZOLD, Eduard C. – PRELLER, Friedrich, *Die Landschafts-Gärtnererei, e. Handbuch für Gärtner, Architekten u. Freunde d. Gartenkunst. 2., verm. u. verb. Aufl., Leipzig: H. Haesel 1888.*

- PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau, Stuttgart: Hallberger'sche Verlagshandlung 1834.
- REPTON, Humphry, Sketches and Hints on Landscape Gardening, London: W. Bulmer and Co, 1794.
- ROLOFF, Andreas – BÄRTELS, Andreas, Flora der Gehölze. Bestimmung, Eigenschaften und Verwendung. Vierte, aktualisierte Auflage, Stuttgart: Ulmer 2014.
- ROLOFF, Andreas – BÄRTELS, Andreas, Flora der Gehölze: Bestimmung, Eigenschaften, Verwendung. Fünfte, aktualisierte Auflage, Stuttgart: Ulmer 2018.
- SCHINDELMEYER, Karl Robert, Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations – Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen, III., Wien 1812.
- SCHNEIDER, Camillo Karl, Deutsche Gartengestaltung und Kunst Zeit und Streitfragen, Leipzig: Carl Scholtze (W. Junghans) 1904.
- SCHNEIDER, Camillo, Die Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild, Heft 1, Wien: Dendrologische gesellschaft für Österreich-Ungarn 1909, Heft 2, Wien: Dendrologische gesellschaft für Österreich-Ungarn 1910.
- SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika 1., Praha: SPN 1955.
- SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika 2., Praha: SPN 1956.
- SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Laubgehölze, Wien – Leipzig: F. Tempsky 1913.
- SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer, Wien: F. Tempsky 1913.
- SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Laubgehölze. Anzucht, Pflege und Verwendung aller Bekannten in Mitteleuropa im freien kulturfähigen Laubgehölze, Wien: Wien Leipzig, Hölder-Pichler-Tempsky 1922.
- SILVA-TAROUCÁ, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra, Wien: Hölder-Pichler-Tempsky 1923.
- SILVA-TAROUCÁ, Arnošt, Průhonický park – přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926, Praha 1926.
- SILVA-TAROUCÁ, Arnošt Emanuel, Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164.
- STEINOVÁ, Šárka, František Thomayer – život a dílo zahradního architekta, Praha: Národní zemědělské muzeum 2008.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- STIBRAL, Karel, O malebnu: Estetika přírody mezi zahradou a divočinou, Praha: Dokořán 2011.
- WITTLICH, Filip, Interpretace fotografie z hlediska obsažených obrazových informací: metodika maximalizace reálného využití informací poskytovaných historickým fotografickým materiálem jako solitérní památkou a v kontextu používaných databázových systémů evidence pro prohloubení určení a poznání zobrazeného v každodenní praxi při identifikaci osob, míst, ateliérů apod., Praha: Národní památkový ústav 2017.
- ŽÁK, Ladislav, Obytná krajina, Praha: S.V.U. Mánes 1947.